

חבל נחלתו

מסקנה
בעשיית פרוזבול, אם רוצה שלא תשמטנו
בימינו בארץ ישראל צריך להיזהר שביעית¹.

סימן מד

שותפות בשתי שותפויות

שאלה

למעשיו הרי זה פטור, ואין כל הדברים האלו צריכין קניין אלא בדברים בלבד". פירוש הדברים ביחס לשותף, ששותף בסתם שותפות, זמנו ויכולותיו מוקדשים לשותפות בלבד, ולכן אסור לו להתעסק בשום עיסוק כלכלי אחר אלא אם התנו על כך מתחילה.

יתר על כן כל נזק שבא כתוצאה ממעשיו אשר הזיקו לשותפות הוא צריך לשלם לשותפות את הנזק. כדברי הרמב"ם שם בהלכה הבאה: "אחד מן השותפין שעבר ומכר בהקפה או פירש בים או הלך למקום אחר או שנשא ונתן בסחורה אחרת וכן כל כיוצא באלו הדברים כל פחת שיבא מחמת שעבר חייב לשלם לבדו ואם היה שם שכר השכר לאמצע כמו שהתנו ביניהם בשכר, לפיכך הנותן מעות לחבירו בתורת שותפות ליקח בהן חטים לסחורה והלך וקנה שעורים או שנתן לו מעות לקנות שעורים וקנה חטים, אם פחתו פחתו לזה שעבר ואם הותירו הותירו לאמצע וכן אם הלך ונשתתף עם אחר במזון השותפות אם הפסיד הפסיד לעצמו ואם נשתכר השכר לאמצע".

פלוני שותף בחברה חקלאית-שיתופית ועובד בה כמנהל בגידול ירקות. לצורך הרחבת החקלאות בארץ ישראל ולשם הגדלת פרנסתו הוא מעוניין לעבוד בחברה חקלאית-שיתופית נוספת המתחרה על השווקים עם החברה הראשונה באותה עבודה. האם הדבר מותר לו?

תשובה

א. בשותפות רגילה לשם רווח ממוני חייב כל שותף לפעול לטובת השותפות, ולא להזיק לה. כדברי הרמב"ם (הל' שלוחין ושותפין פ"ה ה"א): "המשתתף עם חבירו בסתם לא ישנה ממנהג המדינה באותה הסחורה, ולא ילך למקום אחר ולא ישתתף בה עם אחרים ולא יתעסק בסחורה אחרת ולא ימכור בהקפה אלא דבר שדרכו להמכר תמיד בהקפה ולא יפקיד ביד אחרים אלא א"כ התנו בתחלה או שעשה מדעת חבירו, עבר ועשה שלא מדעת חבירו ואח"כ הודיעו ואמר לו עשיתי כך וכך והסכים

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל – רב העיר העתיקה ירושלים: מסופר על הגאון ר' נתן אדלר, רבו של החת"ס, שלא היה נותן עלי' לס"ת לפרשה למי שלא הי' נזהר לקיים הפרשה עם כל חומרותי'. ולא היה נותן עלי' לפרשת שמיטת כספים למי שלא כתב (בחור"ל) פרוזבול גם בסוף שנה ששית, לצאת י"ח שיטת הסוברים שצריך לכתוב הפרוזבול לפני תחלת השמיטה.

לה אלא בשנה שמתעסק בצרכיה משמע דמודה נמי להראב"ד וצ"ע. **ואפשר לחלק בין מזיק שלא בכונה דאף שחייב מן הדין דאדם מועד לעולם כיון דס"ס הזיק שלא מדעתו לא מיקרי מזיק (בבעלים) לחיובו.** ובזה מתיישב מה שדחקתי עצמי ליישב דברי הראב"ד פ"ב מהלכות שכירות יע"ש, ויש להתיישב עוד שם בדברי רבינו ברפ"ז מהלכות חובל ומזיק ודו"ק. שוב ראיתי למהרש"ך ח"א סימן מ"ה שרצה להכריח מדברי רבינו ז"ל אלו **דמזיק בבעלים חייב** על דרך שכתבתי יע"ש. אחר זמן רב ראיתי בתשובה כ"י למהרדב"ז שכתב בפירושו דטעמא דשותף ששינה ומכר בהקפה דחייב דהיינו משום מזיק וכמו שכתבתי.

עולה שחיוב שותף שפעל שלא לפי כללי השותפות אינו משום פשיעה אלא משום מזיק בידיים שחייב אף בשותפים, על אף שפשיעה בבעלים פטור, מזיק בבעלים חייב. וכ"כ בשו"ת מהר"א ששון (תורת אמת סי' מו, הו"ד בכנה"ג הג' ב"י חו"מ סי' קעו אות פ), והביא בכנה"ג עוד כמה **אחרונים שסוברים כן.**

ב. ממשיך הרמב"ם (שם): "אבל אם נשתתף עם אחר בממון עצמו אם פחתו פחת לעצמו ואם הרויח הרויח לעצמו ואם התנו ביניהן הכל לפי התנאי".

כתב על כך הכסף משנה (הל' שלוחין ושותפין פ"ה ה"ב): "אבל אם נשתתף עם אחר וכו'. קשה שלא יִמָּנע או הם שותפים בכל ממון שבידם או לא, אם הם שותפין בכל היאך יש לזה ממון שאינו של השותפות? ואם אינם שותפים בכל, פשיטא שהרויח וההפסד הוא לעצמו. ונ"ל **דבשלא נשתתפו בכל מעות שבידם עסקינן** ואפ"ה ה"א דכיון דאין לו להתעסק בסחורה אחרת מפני

בטעם חיובו לשלם את ההפסדים ממעשיו כתב המשנה למלך (הל' שלוחין ושותפין פ"ה ה"ב): "אחד מהשותפין שעבר ומכר בהקפה כו'. אין לפרש דהטעם חיוב שותף ששינה או מכר בהקפה דהוי משום שפשע דאי הכי צריך לפרש דאיירי כשהאחד מהם מתעסק בשותפות דהיינו אותו שפשע **דאם שניהם מתעסקים הוי פשיעה בבעלים ופטור, דשותפין כל אחד שאול במלאכת חבירו** כמ"ש בפרק חזקת. אבל נראה דלא שייך טעם פשיעה אלא בנתרשל ולא שמר יפה **אבל כשעשה מעשה בידיים והפסיד מזיק איקרי וחייב אפילו בבעלים.** ואע"פ שדעת רבינו דכל פרשע מזיק הוי כמ"ש בפ"ב מהלכות שכירות היינו להשוות פרשע דדמי קצת למזיק אבל מזיק לעולם גרוע מפרשע ודו"ק. אח"כ מצאתי לרבותינו בעלי התוספות שכתבו בפרק המפקיד גבי ההוא אפוטרופא דזבן תורא ליתמי ולא הו"ל ככי ושיני ומה דקאמר נימא לאפוטרופא זיל שלים אמר אנא לבקרא מסרתיה והקשו התוס' דמשמע דאי לאו טעמא דלבקרא מסרתיה הוה חייב משום פרשע ואילו בפ' ד' וה' אמרינן מעליית יתמי כו' דמשמע דאפוטרופא שפשע פטור ולפי מאי דאמרן קשה דמאי איריא דשאני הכא דהזיק בידיים שלקח שור דלא הוה ליה ככי ולכך אי לאו טעמא דלבקרא מסרתיה חייב משום מזיק, שוב מצאתי שכתב רבינו בפכ"א מהלכות אישות האשה ששברה כלים בעת שעשתה מלאכתה בתוך ביתה פטורה משום שלום ביתה והשיג עליו הראב"ד ואמר דמן הדין נמי פטורה שהיא שמירה בבעלים דכל שעה שכור לה. משמע דס"ל להראב"ד דאין חילוק בין פשיעה בבעלים למזיק בידיים, גם ה"ה שדחה דברי הראב"ד מטעם דאין שכור

חבל נחלתו

שמותרל בעסק השותפות כשנתעסק בסחורה אחרת הריחח לאמצע – קמ"ל".

עולה מדברי הכסף משנה שאפשר שאדם יהיה שותף בכמה שותפויות במידה ואינו פוגע באחת מהן ואז הוא יכול להרויח בשתייהן בנפרד, בלא שלאחד השותפים בשותפות הראשונה תהיה תביעה כלפי השותף המשתתף בכמה שותפויות. אולם ברור שכל זה מותנה בכך שאין התעסקותו בשניה מזיקה לראשונה, או שהוא משועבד כולו לשותפות הראשונה ואינו יכול לפעול בתוך השותפות השניה. אבל אם הוא מזיק לראשונה, אם בהתרשלות בהתעסקות בה, ואם בהיזק בפועל כגון שהוא מתחרה בה בסוג המוצרים או לוקח חלק מהקונים או מעביר קונים מהראשונה לשניה – במקרים כאלו ודאי חייב לשלם לראשונה על נזקיו ולכתחילה אסור לו לפעול בשניה.

ג. השולחן ערוך (ח"מ סי' קעו ס"י) הביא את לשון הרמב"ם שהובאה לעיל: "המשתתף עם חבירו בסתם, לא ישנה ממנהג המדינה באותה סחורה, ולא ילך למקום אחר, ולא ישתתף בה עם אחרים, ולא יתעסק בסחורה אחרת, ולא ימכור בהקפה אלא דבר שדרכו להמכר תמיד בהקפה". ובסעיף יא כתב: "אבל אם נשתתף עם אחר בממון עצמו, אם פחתו פחת לעצמו, ואם הרויח הרויח לעצמו. ואם התנו ביניהם, הכל לפי התנאי".

וכתב על כך הסמ"ע (ס"ק לב): "ולא יתעסק בסחורה אחרת. מדכתב אחר זה [סעיף י"א] ז"ל, אבל אם נשתתף עם אחר בממון עצמו כו', ש"מ דוקא עם אחר דמותו, הא הוא עצמו אפילו בממון דעצמו

אסור להתעסק בשעה שקיבל לידו עיסקא דאחריני, וכמ"ש הטור ביו"ד סימן קע"ז, וכתב ז"ל, וכן כל הדומה לו, ולאפוקי אם היה רועה ויש לו בהמות של עצמו ולוקח אחרת בעיסקא שאינו צריך לטרוח יותר בשביל העיסקא, ע"ש. משמע דוקא דומיא דרועה הוא מותר, **הא סתם עיסקא אחרת אסור לעצמו לעסוק בממונו בעסק אחר,** ומש"ה סתמו הרמב"ם [המובא בציונים אות כ"ז] והמחבר כאן וכתבו ולא יעסוק בסחורה אחרת, ור"ל (שאינו מהשותפים) [שאינה מהשותפות], ועל דרך זה פירשוהו הב"י [סוף סעיף י"ז] ע"ש, ועיין דרישה [סעיף ט"ז].

מבואר מדבריו שאם טורח בשלו אסור כלל להתעסק בכך בזמן עיסוקו בשותפות. ורק בעסק אחר מותר אם אין היא על חשבון זמן השותפות הראשונה. ורק אם שותף אחר מתעסק בשותפות השניה או שהעיסוק בשלו אינו מפריע לו בהתעסקות בשותפות (כגון הוספת בהמה אצל רועה) – מותר. וקצת תמוה שלא הביא דברי הכס"מ.

הבית יוסף (ח"מ סי' קעו אות י, יא) חזר על דבריו שבכס"מ: "כתב הרמב"ם (שם ה"א) המשתתף עם חבירו בסתם כו' ולא יתעסק בסחורה אחרת. ולא כתבו רבינו ואפשר שסובר שאותו דין אינו אלא **דוקא במושיב את חבירו בחנות** וכדתניא בברייתא (ב"מ פ"ד ה"ז) והביאור הר"ף (ב"מ מ). והרא"ש בפרק איזוהו נשך (סי' לט) אגב גררא המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר אם היה אומן לא יעסוק באומנותו לפי שאין עיניו על החנות בשעה שהוא עוסק באומנותו. ולהרמב"ם נראה לי דסבירא ליה דהוא הדין למשתתף דכשמתתף עם חבירו הוא כדי שישיס לבו ונפשו על עסק

כיון שעבר ועסק יהא הרייח לאמצע קמ"ל. ואפשר לדחוק ולומר דדעת הסמ"ע ג"כ שהוא עוסק עמו, וקאמר דדוקא כשהוא שותף עמו מותר אבל כשאין לו שותף אסור. אבל אין נ"ל כן דכשהוא עוסק ג"כ אפילו אם יש לו שותף אסור לכתחלה אלא כדפרי" ודוק".

מתבאר מהש"ך שאין לחלק בין ממון עצמו לשותפות נוספת. ולכתחילה אסור כלל להשתתף בשותפות אחרת בגלל הפגיעה בשותפות הראשונה, וכל הדין שכתוב בסעיף יא בשו"ע שאפילו אם נשתתף באיסור, ועסק בשותפות – הרווח אינו חוזר לשותפות הראשונה, ואין צריך לחלוק עם השותף הראשון.

במשפט שלום (למהרש"ם קעו, י; ד"ה ולא ישתתף) כתב: "וע' בתשו' פ"י ח"ב יו"ד סי' ל"ג באמצע התשובה שפסק בפשיטות דאסור לעשות עוד שותפות אחרת עם אחר דע"ז אין ענינו יפה על עסק זה ואם נשבע לאחד להיות שותף עמו הוי בכלל השבועה שלא יהיה עם אחר שותף גם בעסק אחר יע"ש באורך". אם כי בשו"ת פני יהושע לא הביא ראיות מוכיחות לטענה זו.

הראשונים והאחרונים עסקו רבות במקרים הגבוליים של שותף שהתיר או שכך נטען כלפיו.

ה. כל זאת בשותפות רגילה בה הצדדים השתתפו בממון או בסחורה וכד'. במקרה דידן השותפות אינה מסוג זה. המדובר הוא בחברת שותפות בע"מ אשר חברה, בעלי החברה, אין כולם עובדים בה, יש העובדים בה בין בניהול (כמו בעל השאלה דידן) ובין בעבודה פיזית; ויש שאין עובדים בה כלל, אלא עובדים במקומות עבודה אחרים שאינם קשורים למערכת

השותפות ואם הוא מתעסק בסחורה אחרת לא יתן ענינו כל כך בעסק השיתוף. ומוסיף הב"י: "כתב עוד הרמב"ם בפרק הנזכר (ה"ב) אבל אם נשתתף עם אחר בממון עצמו אם פחת פחת לעצמו ואם הרייח הרייח לעצמו. ולא כתבו רבינו. ומכל מקום הלשון צריך יישוב דאם הם שותפים בכל ממון שבידם אם הרייח אמאי הרייח לעצמו ואם אינם שותפים אלא בסך פלוני פשיטא דמה שהרייח בשאר ממון דשלו הוה ואין לחברו כלום, ונראה לי דבשאינם שותפים אלא בסך פלוני עסקינן ואיצטריך סד"א כיון דאין לו להתעסק בסחורה אחרת מפני שמתירשל בעסק שותפות זה כי נתעסק בסחורה אחרת יהא הרייח לאמצע קא משמע לן". ועולה כמו שכתבנו לעיל שהתנאי לעיסוק בשותפות נוספת הוא ראשית שהשותפות היא חלקית – לא בכל ממונו, וכן שהוא אינו פוגע בראשונה.

ד. הש"ך (שם ס"ק כב) חלק על הסמ"ע וז"ל: "ולא יתעסק בסחורה אחרת כו' – עיין בסמ"ע ס"ק ל"ב דמדכתב אחר זה אבל אם נשתתף עם אחר הא הוא עצמו אפילו בממון דעצמו אסור כו' ולעד"נ דכיון דאמר נשתתף מסתמא עסק גם הוא דכל שותף עוסק א' כמו שני ובודאי לכתחילה אסור לו להתעסק בסחורה אחרת. אבל לקמן לא איירי מזה, אלא מיירי שאם עבר ונשתתף דלא תימא דכיון דאין לו להתעסק בסחורה אחרת מפני שמתירשל בעסק כי נתעסק בסחורה אחרת יהא הרייח לאמצע קמ"ל. וכן פי' הב"י ודברי הסמ"ע אינם נראין חדא דנשתתפו משמע כדפי', ועוד דאם איתא שהוא אינו עוסק כלום תקשי קושיות הבית יוסף פשיטא דמה שהרייח בשאר הממון שלו הוא א"ו כדפי' שגם הוא עוסק וקמ"ל דל"ת

חבל נחלתו

השיתופית ומשכורתם וזכויותיהם הפנסיוניות אינם קשורים לחברה בה הם שותפים. במקרה כזה אין הבדל עקרוני בין עובד החברה שהוא שכיר שלה ואין לו שותפות בה לעובד שיש לו שותפות בה. השותפות היא מעין ישות כלכלית בפני עצמה, ועבודת אותו שותף בה כמנהל היא ככל עובד של החברה ואינה מעניקה לו שום זכויות יתירות. ההבדל בין עובדים מבחין לשותפים העובדים בחברה או לשותפים שאין עובדים בחברה אלא עובדים מחוצה לה, מצטמצם להנאה מרווחים של החברה השיתופית אשר יחולקו לשותפים בה לפי החלטות הנהלת החברה (שאינה דוקא של השותפים בחברה).

נראה שבמגבלות מסוימות אדם רשאי לעבוד כפועל שכיר בשתי חברות בע"מ אפילו הן עוסקות באותו נושא, ובלבד שעיסוקו באחת לא יפגע בשניה, כגון: בעייתיות או בהתרשלות, וכמובן שלא יעביר מידע מזו לזו על שיטותיה ודרכי עבודתה. ולכן אדם יכול לדוגמא ללמד בשני בתי ספר או 'להשלים' את פרנסתו בעבודה בשני מקומות כאשר בכל אחת הוא עובד בזמנים אחרים.

לגבי השאלה שהעלינו אם היה מדובר בעובד שעובד ביום בחברה א ובלילה בחברה ב ואין בעית ניגוד אינטרסים וכד' אין מניעה מכך.

ו. עולה איפוא שהשאלה לגבי דין היא: האם שותף שהוא גם עובד בחברה כזו יכול לעבוד בחברה אחרת באותו מקצוע, או שמחמת שהוא אינו רק עובד אלא אף שותף יאסר עליו.

מן האמור לעיל לגבי שותפות רגילה ניתן להסיק ששותף רשאי לעסוק או אף

להיות שותף בעסקים אחרים כל עוד אינו פוגע או מזיק לשותפות הראשונה, ואין לשותפים הראשונים תביעה כלשהיא כלפיו. אלא שבדרך רגילה הדבר לא ראוי ולא רצוי שכן נוצרת פגיעה בשותפות שהחל בה, ועל כן הש"ך ושו"ת פנ"י כתבו שאין להשתתף בשתי שותפויות.

יש לדמות את השאלה שלנו למעסיק שותף למחצית שכר. היינו המעות והרכוש של העיסוקא הן השקעה של אחד, העובד בפועל בעיסוקא כגון במסחר או בגידול בעלי חיים או גידולי חקלאות בשדות הוא אדם אחר.

נאמר בתוספתא בבא מציעא (פ"ד הל' יב ו-ג): "המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר אם היה אומן לא יעסוק באומנותו, לפי שאין ענינו על החנות בשעה שעוסק באומנותו. ואם היה עושה עמו בחנות מותר. המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר לא יהא לוקח ומוכר דברים אחרים ואם לקח ומוכר – המכר לאמצעו".

חלק מבריתות אלו הובאו בתוספות (ב"מ סח ע"א ד"ה אלא), ברי"ף (ב"מ מ ע"א) וברא"ש (ב"מ פ"ה ס' מ).

בירושלמי בבא מציעא (פ"ה ה"ג) נאמר: "הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר רשאי הלוקח ליקח מאותו המין. כשמוכר לא ימוכר שנים כאחת אלא מוכר זה ראשון וזה אחרון".

והובא ברא"ש (שם ס' מא): "הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר. רשאי הלוקח ליקח מאותו המין. וכשהוא מוכר אין מוכר כולן כאחד אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן".

ובאר הפני משה (על הירושלמי): "מאותו המין – ממה שלקח כבר לשותפות רשאי

סימן מד – שותפות בשתי שותפויות

ולא יקח לעצמו חטים ולחבירו שעורים אלא בכולן חטים או בכולן שעורים כדי שיהיו מעות שניהם שוין בחבלה". (וה"ד בב"י יו"ד סי' קעז אות לט).

וכן פסק בשולחן ערוך (יו"ד סי' קעז סל"ט): "הנותן מעות לחבירו לקנות בהם פירות למחצית שכר רשאי לקנות גם לעצמו מאותו המין, ובלבד שלא ימכרם ביחד, אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן".

העולה מן הברור שהיכולת של השותף שהוא אף עובד להתעסק ממונית בדבר אחר הדומה לעסק השותפות הוא בכך שלא ייגרם נזק לשותפות ולא יהיה נ'יגוד אינטרסים' בין שני העסקים. לעומת זאת אם העיסוק בשל עצמו מקפח את השותפות כגון ברווחיה הרי זה אסור.

מסקנה

בשותפות רגילה מן הראוי שלא ישתתף אדם בשתי שותפויות מחמת שמתרשל ומזיק לשותפות הראשונה מביניהם, אבל אם הרויח בשותפות השניה אינו חולק עם השותפות הראשונה. אם הוא שותף בעסקא אע"פ שמתעסק בשתייהן מותר, אבל צריך שאת השניה או ממונו הפרטי לא יערב בתוך העסקא הראשונה.

לגבי השאלה שלפנינו בשותף המנהל חברה חקלאית, יכול הוא ליעץ לחברה השניה שלא על חשבון הזמן אותו הוא מחוייב להקדיש לשותפות הראשונה, אבל אינו יכול לעבוד בה מצד הפגיעה בשותפות הראשונה.

ליקח עוד לעצמו מאותו המין בעד מעות שלו ואין זה יכול לומר לו אם תקח מדמי עצמך מאותו המין תשתדל יותר בשלך מבשל השותפות.

"כשמוכר לא ימכור שניהם כאחת – שלא יערב אותן למכרן כאחת שאפשר מה שקנה לעצמו אינו משובח כל כך כמו של השותפות ונמצא חבירו נפסד בכך.

"אלא מוכר זה ראשון – מה שלקח ראשון שלא יתקלקל ומה שלקח אחרון והוא יותר חדש ויכול להשתמר מוכרו אחרון".

ההלכה לגבי מוכר בחנות הובאה בשו"ע (יו"ד סי' קעז סכ"ט) והיא לכאורה סותרת לאמור בירושלמי (מובא להלן) שמותר לו ליקח לעצמו במעותיו. וכתב על כך הט"ז (שם ס"ק מד): "רשאי לקנות גם לעצמו. – לא דמי לסעיף כ"ט דשם מושיבו בחנות שכל עסקיו יהיו בחנות". היינו בחנות של בעל הבית שהוא שותפו אינו יכול לנהל את עסקיו הפרטיים (או שותפות נוספת), אבל בזמנו החופשי יכול לעשות זאת ובלבד שבעל העסקא לא ייפסד. וכן הש"ך (ס"ק סז) כתב: "גם לעצמו כו' – ממעות אחרים שאינו דמי השותפות מאותו המין וכ"ש מין אחר, ב"י והאחרונים, ול"ד לדלעיל סעיף כ"ט בחנות משום דבחנות מחוייב לישוב שם כל היום להתעסק בשלו ולא לבטל בעסק אחר משא"כ הכא, פרישה".

וכן כתב הרמב"ם (הל' שלוחין ושותפין פ"ה ה"א): "הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר רשאי ליקח לעצמו מאותו המין, וכשהוא מוכר לא ימכור שניהם כאחד, אלא מוכר אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן,